

A GÖRÖG FIÚ

HERCEG JÁNOS

Jannisz Xenotszasz, a görög fiú egészen rejtélyes körülmények között került erre a vidékre. Nem a menedéket kereső harcosokkal jött, amikor Markosz forradalmát leverték, és házról házra járva keresték a partizánokat, s akiket elfogtak, családjuk szeme láttára koncolták fel. Ő előbb jött anyjával, még a harcok kezdetén, és még emlékezett a hajnalra, amely tejfehéren feküdt el a táj fölött, amikor elindultak. A hegyek felől fűszeres illatokat hozott a szél, mert már ősz volt, s vastagon terült el az avar az olajfák alatt, míg a sziklák közt megbújt házacskák udvarán hatalmas kádakban erjedt a füge és a gránátalma cefréje.

— Nem fázol? — kérdezte az anyja halkán, s látni lehetett a leheletét, mert hideg volt. Megigazította a szamar nyergén a pokrócot, mert egészen alácsúszott a gyerek alá, s félni kellett, hogy a gyűrődés feltöri. — Ne félj, most már nemsokára biztonságban leszünk. Mire feljön a nap, mögöttünk marad a határ. Akkor majd ágyba fektetlek valahol.

Erre emlékezett. Anyja leheletére és a hegyek felől szálló illatokra. Meg a katonákra, akik megállították őket. Minden, ami azután történt, harminc év távlatában vészett el, s az utolsó időkig titokban maradt.

Négyéves volt, s bizonyára aludt, amikor leemelték a nyeregből és letették valamilyen priccse, miután bevitték őket a sziklaközből rakott karaulába. Anyját attól kezdve többé nem látta.

— Talán visszazökött — próbálta vigasztalni Katika, s megigazította világoskék kombinéjának vállpántját, míg ő kezét a feje alá téve bámult a szoba mennyezetére. Mert mindig ilyenkor jutott eszébe eltűnődni anyján és sorsának titokzatosságán, a lankadó gyönyör pillanataiban, amikor az ember tudatán átfutnak az évek és

az egész élet oly egyszerűnek tűnik. — Ki tudja, mi elől menekült, s téged már nem tudott megmenteni. Szép volt?

Xenotszasz nem felelt. Mert nemcsak kíváncsiságot érzett bujkálni az asszony szavaiban, úgyhogy nem is lett volna ereje leírni anyjának visszaidézett képét. A féltékenység mérge is ott volt felesége egyszerre kicsit rekedté vált hangjában, s ő már ezért sem tudott volna válaszolni. Az óvatosan meglapuló férfibölcsesség tért ki az alattomos kérdés elől, amely ugyancsak ilyenkor jelenik meg az asszonyok száján.

Pedig az anyja tényleg szép volt. Kontyba tűzte fekete haját, melyet a homloka fölött, hátracsúszott meggypiros kendője alatt kétfelé választott. Mélyen ülő sötétkék szeme volt és magasan ívelő hosszú szemöldöke. Fehér irhabőr bekecsén, mely domborodva feszült meg a mellén, fekete szalagok rátétje futott keresztbe, s kötődött közepén össze, a gombolást helyettesítve, míg helyesen felkunkorodó fehér bocskorára bő redőkben hullott alá selymes fényű, sötétvörös bugyogója. Nagyon szép volt!

De valamiféle sötét és szennyes gyanakvás is átszűrődött Katika kérdésén. Mintha azért tűnt volna el anyja a katonákkal, mert szép volt és nem tudott ellenállni a nőkre éhes férfiak mohó és erőszakos vágyának. Talán így hagyta el őt? A szeretkezés bűnében megfélemlítve róla? De hát akkor miért vitte magával, rejtett hegyi ösvényeken bujkálva, miközben a lassan kocogó számár patája alól hangosan görögve gurultak le a kövek . . .

— Akkor arra délen már sűrűn változtak a frontok — felelte te mintegy önmagát is megnyugtatóan. — Az oroszok ugyan még messze voltak, de északon, keleten meg délen is heves gerillaharcok tüze csapott fel, pillanatok alatt új helyzetet teremtve. Úgyhogy azt hiszem, Churchill is tévedett, amikor úgy tekintette át a második világháborút, mintha az a nagyhatalmak győzelme lett volna. Az igazság az, hogy szabadcsapatok döntötték el Európa sorsát. Emberek százazreit választották el egymástól a harcok és az órákénál ismétlődő előrenyomulások és visszavonulások. Lehet, hogy ő is így esett el valahol . . .

Nemcsak Jannisz Xenotszasz, a kor is ekként terelte, egyéni sorsot és személyes emléket háttérbe szorítva, a választ a történelem mélyebb és szélesebb medrébe. És nemcsak ő, milliók kérdezhették volna, ki elől és miért kellett éppen nekik menekülniük. Mi bűnük volt? Kit bántottak? De nem, ilyet már nem is kérdezett sehol senki. Xenotszaszt is csak anyja további sorsa érdekelte.

Mert attól a pillanattól kezdve, hogy ő felébredt a naftalinszagú, fülledt hodályban, melynek kőpadlóján szöges bakancsok kopogtak végig, amikor őt valaki felkapta és kirohant vele a sötét éjszakába, a robbanásokkal fel-feltépett hideg esőbe, egészen addig, amíg egy napon nevelőapja érte nem jött, minden emléke nyomasztó, zűr-zavaros álmom volt, amelytől szabadulni akart, menekülni előle, nem gondolni rá, örökre elfelejteni.

Egyszerre gyerekek között találta magát.

— Akkor nekem már jó dolgom volt — mesélte megkönnyeb-bülve. — Reggel és este tejet kaptunk, a fejünket kopaszra nyírták, s amikor kitódultunk nagy zsvajjal a füves udvarra, lejöttek az emeletről a kislányok is. Teta Anna sétált közöttünk szőlkén és szemüvegesen, s mi kezdetben nem értettük egymás szavát. Csak egy nagyobb fiú jött oda hozzám egyszer, s szólított meg váratlanul görögül. A bulkeszi táborból került oda, mint később kiderült. „Alma” — mondta minden átmenet nélkül, s anélkül, hogy megkérdezte volna a nevemet. — „Neked adom az almámat azért a színes ceruzáért.”

— Nagy, piros almát húzott elő a zsebéből, mire én szó nélkül átnyújtottam a körmeim között szorongatott kék pasztellrudacs-kát. Szép lett volna, ha együtt maradunk, ha oltalmába vesz, minthogy ő is görög fiú volt, ő azonban rám se hederített többé. Kicsi voltam hozzá, ha százszor is görög. Meg aztán nem is lehetett volna külön csoportokra szakadozni németeknek, szerbeknek, görögöknek és a többieknek, hisz olyan sokfélék voltunk.

— Mir! — kiáltotta el magát mély hangján a bajszos Ucsó, és erre mindenki elhallgatott. Ez mindenkinek szólt, s ezt mindenki megértette. Idő kérdése csupán, s az ember észrevétlenül átcsúszik egyik nyelvi közösségből a másikba.

Tájjal és környezettel már nem ilyen könnyű a dolog. A görög fiú felnőtt, emberré lett, kicsit még fölébe is emelkedett a falunak, mivel nevelőapja taníttatta, úgyszólván hivatalnok lett a szövetkezetben, s Katika, akit elvett, jómodú lánynak számított. Beolvadt környezetének nyelvébe, s hajszálon múltott, hogy nem Kormányos János lett, nevelőapja vezetéknévvel.

— Itt vannak a papírjai — mondták Kormányos Mihálynak a petróleumszagú irodában, amikor 1947. augusztus tizenhatodikán bekocsikázott a városba, mert azt olvasta az újságban, hogy a háború árváit kihelyezik jóra való családokhoz. Az említett szőke és szemüveges Teta Anna felsorakoztatta a gyerekeket. Egyik oldalon

a kislányok álltak, piros masnival a hajukban a füves udvarban, másikon a fiúk. Kékcsíkos trikó volt rajtuk, szürke nadrág, mint afféle formaruha, s választani lehetett közülük.

Kormányos Mihály nem a görög fiút választotta. Az ő tekintete egy kék szemű, kerek arcú, zömök legénykén állapodott meg. Annak már odahaza, a jószág körül is hasznát lehetett volna venni. De amikor Teta Anna megkérdezte a gyerektől, hajlandó-e örökre elmenni a pirosposztag, nagy hasú emberrel, akinek hegyes ostor volt a kezében, nehogy valaki elhajtsa vele az utcán hagyott lovait, az csak megrázta a fejét, s olyan kemény ellenszenv sugárzott az arcából, hogy a parasztember szinte áramütést érzett tőle. S bár akkoriban az emberi lelkeken még frissen ömlött el a béke és megbocsátás érzése, Kormányos Mihály úgy megsértődött, hogy ha nincs a szőke és nyájas felügyelőnő, hát ostorával táncoltatta volna meg a döllyfős suhancot.

— Mit szólna ehhez? — fordult feléje Teta Anna, amikor Jannis Xenotszaszhoz értek. — Görög fiú, akiért nem fog jönni soha senki. Mert bár részletes adataink nincsenek róla, csak a nevét tudjuk, születésének idejét és azt, hogy Heraklionban látta meg a napvilágot, alig hiszem, hogy valakije is élne. Már rég érte jöttek volna, vagy legalább a Vörös kereszt útján keresték volna. De senki sem kereste.

Kormányos Mihály nem felelt mindjárt. Még le se csillapodott az iménti méregtől, s most kicsit bizalmatlanul vette szemügyre a görög fiút, aki egyszerre mosolyra húzta a száját, hogy kilátszott fehér fogsora, amitől a legzordonabb szív is megenyhült volna.

— Itt vannak a papírjai — mondta a hivatalnok —, s ha óhajtja, írást is adhatunk róla, hogy három év alatt senki sem kereste. Az írás alapján a helyi hatóságnál a nevére veheti.

Jannis Xenotszasz minderre harminc év messzeségéből is élesen emlékezett. A hosszan tartó kocsikázás is kitörölhetetlenül maradt meg emlékezetében. Minden fordulót megjegyzett magának, attól kezdve, hogy kék ködökbe burkolózva eltűntek a Fruška gora lankái, egészen addig, amíg meg nem jelent alattuk sárga tarlók és leveleit lengető kukoricatáblák között a Krivaja völgye, hol ezüstös visszfényt tükrözve, hol váratlanul vérpirosra válva, mert késő délután volt, a nap mélyen leszállva ferdén tűzött két jegenye között a tájra, s akkor ők már beértek a faluba.

— Hóháá! — rántotta meg nevelőapja a gyeplőt, mire a két szürke megállt a házuk előtt, és Jannis Xenotszasz is hazaérkezett.

— Nem, nem, csak tartsa meg a nevét— felelte a hivatalnoknak Kormányos Mihály, magában se tisztázva soha, hogy nagylelkűség vagy paraszti óvatosság adta szájába a szavakat, s így történt, hogy a fiú még akkor is a „görög fiú” volt, mikor nyelvet, szokást és magatartást rég elsajátítva semmi sem különböztette meg az itteniektől.

„Ángyit” mondott a sógornőjére, és „napamnak” nevezte az anyósát. Ha a faluról esett szó, ahol felnőtt, s az országról, amelyben élt, többes számban beszélt, birtokraggal, mint mindenki, akinek ez volt a hazája. Nevelőanyjának, aki egy kicsi, fogatlan öregasszony lett, s örökké feketében járt, mivel Kormányos Mihály időközben meghalt, azt mondta: édesanyám. Mintha nem vér szerinti kötelék határozná meg anya és fiú kapcsolatát.

Voltak azonban helyzetek, amikor éreznie kellett, hogy ő más, mint a korabeli emberek. Hirtelen rohanta meg ez az érzés, készületlenül érte, védekezni se tudott ellene, s egyszer magába roskadt ilyenkor, egyszer meg a késéhez kapott, emberöléstől se visszariadva, mert sértőnek vélt egy szót, amely a származására célzott. Mert voltak pillanatok, hogy a környezete is egyszerre másnak érezte őt. Talán nem alsóbbrendűnek, mint a zsidókat és cigányokat, csak másnak, s ezt néha éreztették vele.

Katika ezért nem faggatta többé, ha csak ült és némán elmerengett, hogy mire gondol. Magának se merete bevallani, hogy ilyenkor neki is idegen az ura. Ezek azonban ritka és kivételes pillanatok voltak, s amint elmúltak, Jannisz Xenotszasz megint a régi volt, hozzájuk tartott, közékük való volt.

Mikor már könnyűvé vált az utazás, útlevelet váltott, és elment Görögországba. Nem az Akropolisz érdekelte, mint a turistákat, a pergamoni oltárra se volt kíváncsi, egyenesen Heraklionba ment, a szülővárosába.

— Apámat és anyámat keresem — mondta a tolmácsnak, mert nem tudott görögül, és lenézett a tengerre, amelyen ágyúnaszádokat himbáltak a hullámok, árbocukon a brit birodalom zászlajával.

Erre az anyakönyvvezető, aki magas keménygallért viselt, mint a régi orosz csinovnyikok Pudovkin filmjeiben, s drótkeretes pápaszeme az orra hegyére csúszott, vastag könyvekben lapozva csakhamar megtalálta a szüleiről szóló bejegyzéseket. Sőt őt is fedezte!

— Azt mondja, apja elesett a háborúban, anyja a gyermekével együtt eltűnt — fordította készségesen a tolmács, az anyakönyv-

vezető pedig szemüvege fölött átnézett rá. — De vannak itt még Xenotszaszok . . .

Hosszas utánjárás után megtalálta rokonait. Egy füge-nagykereskedőt meg egy bizonytalan korú s bizonytalan foglalkozású hölgyet, akinek papagájok rikoltoztak a szobájában, s lemezjátszója fáradhatatlanul ismételte az angol katonák dalát: *It is a long way to Tipperary, It is a long way to go . . .* Ha a lemez lejárt, illetve egy néger spirituálét kezdett játszani, odament, visszakapcsolta, s újra felzengett mély baritonokkal a kórus.

— Először is igazolja magát ez az én állítólagos rokonom — mondta a tolmácsnak, és sárga borostyánszipkájával bökött feléje, mire ő elővette útlevelét, de a hölgy akkor sem ugrott boldogan a nyakába, ahogy minden valamire való nagynénitől elvárhatná az ember. Ellenkezőleg, hűvösen megkérdezte:

— Kommunista?

Jannisz Xenotszasz bólintott. De az se használt volna, ha előbb magyarázatokba bocsátkozik ezzel kapcsolatban, s elmondja, hogy szülők nélkül, úgyszólván a társadalom gyámolításával nőtt fel, hát ki legyen kommunista, ha nem ő? Az asszony ugyanis egyszerűen megvadult, és elkezdett kiabálni, hogy hagyják őt békén, mert vendéget vár, mire a két papagáj is rikoltozni kezdett a kalitkájában, és a tolmács, egy szkopjei macedón ész nélkül menekült.

— Nekem nagyon kell vigyáznom, hogy át ne dobjanak — mentegetőzött, hosszú és zavaros történettel igyekezve megvilágítani ittlétének okát, s amikor Jannisz Xenotszasz közelebbről érdeklődött soras felől, tisztán részvétből, mert toprongyos fiatalember volt, az ő korában, s a kikötőben végzett alkalmi munkákat, megrémülve felkiáltott: — Dehogy politika! Isten őrzze! — és három ujjal háromszor keresztet vetett.

Grigoriosz Xenotszasz, a füge-nagykereskedő már kedvesebb volt hozzá. Megölelte, jobbról-balról megcsókolta, és áldását adta rá. Egy nagy raktár mélyén ült, szentjánoskenyér és babérlevél fojtogató szagában, parányi, deszkából ácsolt irodájában, lefittyedt szájjal, bal füle cimpájában egy gyöngyszemmel, amelyen pirosan csillant meg a feje fölött alig pislákoló pucér villanyégő. Íróasztala fiókjából egy palack vörös bort tett az asztalra, vastag ujjaiával, melyeken gyűrűk voltak, poharakat is előkotort, és örvendezve felkiáltott:

— Csakhogy megjöttél, édes fiam! Végre egy Xenotszasz, aki az örökömbé léphet! Mert engem, sajnos, elkerült a gyermekáldás,

feleségem is meghalt, s most egyedül élek, mint valami vén medve. Beteg vagyok, s amint látod, öreg vagyok. Egy szép napon megűt a guta, s a bolt a kutyáké lesz! De most, hogy megjöttél, úgy érzem, nem éltem hiába.

Mindezt hol sírva, hol nevetve mondta, és nagyokat lihegett, hogy olajosan barna arca megkékült, és kövér testét köhögés rázta. A bornak szegfűszeg íze volt, Jannisz Xenotszasz alig bírta lenyelni, de azért ő is boldog volt egy kicsit, ha nem is akart ittmaradni és fűgével kereskedni.

— Apád elment az olaszokkal. Volt egy kis hajója, azzal járta a tengert fel, egészen Szaloniki kikötőjéig. Narancsot szállított és olajbogyót. Maga állt a kormánynál, kurta pipával a szájában, mint az angolok, ellenzős, fehér tengerészsapkával a fején. Volt hat matróza, akiket reggel sorba állított a fedélzeten, s olyan gögösen tartott szemlét fölöttük, mint egy admirális. Szép szál ember volt, nem ilyen randa, mint én, azért szeretett bele anyád halálosan, pedig húsz évvel idősebb volt, mint ő.

A tolmács nem győzte a fordítást, mert a füge-nagykereskedő gyorsan beszélt, s folyton töltögette a bort, már a második palacknál tartottak, s még mindig a kis hajónál, amelynek kormányánál délcegen állt Jannisz Xenotszasz apja, szájában a pipával, úgyhogy ő már odaképzelte magát anyjával a kikötőbe, hogy zsebkendőt lengetve utána nézzenek a hajónak, de ugyanakkor türelmét vesztve rákiáltott a tolmácsra:

— Kérdezd már meg, végül mi lett vele!

— Hogyhogy mi lett? — csodálkozott a kövér Grigoriosz. — Mondtam, hogy elment az olaszokkal. Allítólag fegyvert szállítottak át a határon Mihajlović csapatainak. De ezt nagy titokban tették, és valahol azoknál hagyta a fogát végül is. Anyád meg azért ment veled együtt utána, mert itt már megkezdődött az ellenállás, meg különben is attól félt, nő van a dologban.

Rém bonyolult mese volt, s jóllehet Jannisz Xenotszasz legapróbb részleteit is ismerte a háborúnak Kelet-Európában, mert érezte, hogy ott kell keresnie anyját, valahol a sziklák közül rakott karaula környékén, amely azóta is úgy élt a tudatában, mintha ott lett volna a Balkán szíve, most sehogy sem ismerte ki magát.

De egyéni sorsok útvesztőjében bolyongva minden háborús történet zavarossá válik. Nagybátyja már a harmadik palackot tette az asztalra, a tolmácsnak nem forgott a nyelve, Grigoriosz Xenotszasz már nem a háborúról beszélt, hanem egyre azt hajtogatta,

milyen boldog, hogy unokaöccsével találkozott. Végül is úgy határoztak, hogy másnap reggel majd újra eljön a tolmács, hogy józanul folytassák a beszélgetést.

Ők maguk valami hálókamrába vonultak, ahol két fekhely volt, és egy mécses világította meg a zöldpikkelyes sárkányt Szent György lándzsája alatt. A raktárból átszivárgott a gyömbér és a szentjánoskenyér szúrós szaga, de a nagybácsi ruhástól vetette el magát, s fél perc múlva horkolva aludt.

Másnap, 1967. április 21-én reggel lövöldözésre ébredtek. Illetve ő nyitotta fel bódultan s könnyesen a szemét, tele volt az orra a fűszeres illatokkal, mintha egész Görögországot a szaglásával lett volna kénytelen érzékelni.

— Elá, elá! — kurjongatta Grigoriosz Xenotszasz egy újabb palack borral a kezében, s miután vele is meghúzatta az üveget, kitérte az ágyból, odavezette a raktár ablakához, úgyhogy kislátta egy kis térre, amelynek közepén ágyú állt, csöve babércserjével álcázva, míg körülötte, zöld ingujjúkat feltűrve, fehér bokavédővel, fejükön terepszínű sisakkal néhány katona téblábolt. A fügekereskedő megrögt a boldogságtól, derékon kapta őt, megforgatta, mintha keringőzni akart volna vele, mire a tér egyik oldaláról harsogva, igazi hangokkal felbődült a papagájos nagynéni kórusa: It is a long way to Tipperary... Ő ijesztőnek találta ezt a vidám felvonulást, eltolta magától Grigorioszt az üveggel, semmi kedve se volt berúgni, egy sarokba roskadva törte a fejét, vajon mi történhetett.

A tolmács nem jött, ahogy megbeszélték, neki kellett megtalálnia hosszas keresés után a kikötő egyik csapszékében, ahol Grigorioszszal ellentétben riadt arcú emberek ültek aggodalmasan, dokkmunkások és más kikötői nép, s a tolmács elmondta, hogy katonai junta vette át az éjszaka a hatalmat, már meg is kezdődött a kommunista letartóztatása. Őt is többször igazoltatták, amíg a kikötő kocsmáit járta a tolmács után, de minden alkalommal szó nélkül adták vissza az útlevelét.

Este volt, s csendesesen szemerkélni kezdett az áprilisi eső, amikor letartóztatták, s mivel a tolmács a társaságában volt, vele együtt kísérték valami kaszárnyába. Nem várokoztatták sokáig. Harmincan-nygyvenen voltak bezúfolva egy kis szobába, amelynek rácsos ablaka alatt a tenger zúgott, és sirályok vijjogása szakította meg időnként élesen a tüntetők lármáját. Ötösével kísérték őket egy rákpíros arcú, szikár tiszt elé, aki néhány kérdés után az egyiket

jobbra, a másikat balra állította. Őt a tolmáccsal együtt kísérték kihallgatásra, s ennek köszönhette, hogy percek alatt eldőt a sorsa.

— Mit akart Görögországban? — kérdezte a tiszt, miközben útlevelébe mélyedve ujjával az egyik fülét piszkálta.

— A szüleimet kerestem, akik eltűntek a háborúban.

— De hiszen jugoszláv, miért itt kereste őket?

— Görög vagyok... — mondta határozottan, s a tolmács önkéntelenül átvette szavainak kemény hangsúlyát.

— No! — szakította félbe a tiszt, és kihúzta füléből a kisujját. Egy pillanatig a körmét nézte, aztán ráemelte a tekintetét. — Útlevelé szerint jugoszláv. Miért mondja görögnek magát?

Hosszas magyarázkodás következett, amiben a tolmács is izgatottan vett részt, mintha a saját bőrét is menteni akarta volna, de a tisztnek semmi érzéke sem volt ilyen balkáni bonyodalmakhoz, s egész Kelet-Európát mélységesen utálta. A kikötő, a sziget és egész Görögország levantei népéből csak a nők érdekelték telt keblükkel, barna bőrükkel s húsos fülcimpájukkal, amelyben oly izgatón hirtázott az arany karika.

— Shocking! — morogta megvetően. — Még ma el kell hagynia Görögországot. Majd gondom lesz rá, hogy mielőbb Jugoszláviában legyen. Álljon balra!

Pár szót firkantott egy papírra, kezébe nyomta egy katonának, mire az őt meglökte, úgyhogy el kellett indulnia előtte, s fél óra múlva egy hadihajó legénységi kajütjében volt lenn, valahol a mélyben, s zárkájának kerek ablaka minduntalan eltűnt a hullámok között. De a partok közelében jártak, hajnalban narancsligetek tűntek fel a sziklák között, s neki a határig bőven maradt ideje eltűnődni a sorsán. Nem ismerte Odüsszeusz történetét, az adai mezőgazdasági iskolában nem esett szó Homéroszról. S ha nem is hallotta a szirének énekét, amely pedig úgy meg tudja ígézni mindazokat, akik a hazájukat keresik, s ha meg is jelent még egy ideig emlékeiben a fehér hajnal, s tisztán hallotta anyja hangját, csak a szavait nem értette már, ő is megtalálta a maga Ithakáját, és otthonosan nézett szét a síkságon, ahol a messzibe vesző láthatár jegyenéi egészen kéken vesznek bele a kék égbe.